

Redaktionellt:

Utbildningens mångfald

I tidskriften [*Utbildning & Demokrati*] publiceras texter i skärningspunkten mellan filosofi och samhällsvetenskap. Ambitionen är att bidra med analyser av utbildning i vid mening, dess utbildningspolitiska innebörder såväl som dess inre verksamheter. En strävan är att analysera hur innehåll väljs ut och behandlas, bl a genom att fokusera kommunikationens betydelse för meningsskapande. I likhet med Dewey vill vi relatera dessa didaktiska frågor till synen på utbildning som demokratisk instans och dess roll som offentligt rum. Tidskriften vänder sig till dem som är intresserade av förskola, skola, lärarutbildning och annan högre utbildning men även till dem som har intresse för utbildning och kommunikationsprocesser i andra sammanhang.

Artiklarna i föreliggande nummer relaterar sig på ett eller annat vis till denna ambition. Anders Burman skriver i skärningspunkten mellan filosofi och samhällsvetenskap. Anna Lyngfelt, Ann-Carita Evaldsson och Roger Säljö berör hur innehåll väljs ut och behandlas bl a genom att fokusera kommunikationens betydelse för meningsskapande. Kjell Granström och Rolf Lander samt Ove Karlsson skriver om den decentraliserade skolan där man kan se en tydlig anknytning till utbildningens utbildningspolitiska innebörder. Artiklarna spänner över hela det spektrum av utbildningar som tidskriften vill belysa: förskola, skola och högre utbildning. Det är denna bredd som motiverat den redaktionella rubriken – Utbildningens mångfald. Numret erbjuder med andra ord en påtaglig bredd i utbildningsdebatten.

Anna Lyngfelt skriver om den akademiska föreläsningen i ”Kunskap som mål eller medel?”. Hennes artikel redovisar en undersökning av hur ett antal lärare på Chalmers tekniska högskola ser på sitt eget föreläsande. De samlade svaren ger en bild av föreläsningen som en synnerligen mångfacetterad aktivitet i den högre utbildningen. Grundliga förberedelser, gedigna kunskaper, förmåga till kontakt med studenterna, engagemang är några, men inte de enda, krav som föreläsningen som form tycks ställa på läraren. Lyngfelt skriver att ”lärarna visar sig, med sociokulturella termer, ha förvärvat en kom-

munikativ form som är institutionell i den bemärkelsen att de har en utpräglad känsla för vad som är sant/viktigt/relevant i den del av universitetets verksamhet som rör föreläsningar”. Vad den enskilda läraren gör avgörs med andra ord i relation till var det sker. Det institutionella sammanhanget finns, tillsammans med de mer individuella funderingarna, med i de avvägningar läraren gör inför sitt arbete. Det problem som härvid kan skönjas är att det inte har varit någon framträdande ambition för den institution som den högre utbildningen utgör (i den mån en institution kan ha ambitioner) att diskutera, definiera eller problematisera vad en föreläsning är och kan vara. Artikelns titel pekar på faran i ett oreflekterat föreläsande: Föreläsningen som mål kan innebära att man ser den som ett sätt att överföra kunskapsstoff men föreläsningen kan också vara ett medel för att uppmuntra studenternas självständiga kunskapsökande.

Ann-Carita Evaldssons titel beskriver väl vad artikeln behandlar: ”För jag är bäst på svenska!” Om sociala och språkliga ordningar i en mångkulturell skola”. Evaldssons etnografiska undersökning försiggick både under lektioner och under raster och artikeln visar på de olika ordningar som kommer till uttryck i olika sammanhang inom skolan. På lektionerna är svenska språket inte i första hand ett redskap för samtal utan något som eleverna kan vara bra eller dåliga på. De som inte är tillräckligt duktiga går på svenska som andra språk, de som uppnått en tillräckligt hög grad av språklig korrekthet får sluta på sv-2. Evaldsson visar att den språkliga interaktionen i klassrummet är begränsad. Det känner vi till sedan tidigare undersökningar som visat att läraren talar mest och att eleverna svarar på frågor med ett par ord. Det som gör att det är angeläget att ånyo fästa uppmärksamhet på detta kommunikationsmönster är att frågan om elevernas språkliga uttryckssätt blir än mer brännande när det handlar om barn som inte har svenska som modersmål. Skolans mål är att dessa elever ska lära sig ”bra svenska”. Den svenska som talas i klassrummet är många gånger en speciell variant som bär drag av Basil Bersteins begränsade kod. I Evaldssons undersökning är eleverna framstående kommunikatörer i elev-elev interaktionen, men det språk de talar med varandra är kanske inte godkänt som ”bra svenska”. Elevernas ”privata” samtal i skolan kännetecknas av att de överskrider både etniska och språkliga gränser i en avancerad lek med sitt eget och andras språk. De samtal där läraren finns med kännetecknas snarare av en fokusering på språk som system och av fåordighet och kan näppeligen kallas ”bra svenska”. Detta väcker naturligtvis många angelägna frågor och eftersom forskningsområdet är ganska nytt lär vi få höra mer om detta i framtiden. Evaldssons artikel anknyter nära till *Utbildning & Demokrati*, nr 3, 1999 med temat ”Mångkulturalismer – föreställningar om mångkulturalism och skola”.

Roger Säljö skriver om ”Betecknandets politik – kommunikation som social handling”. Säljö går emot bild- eller spegelteorin om språkets karaktär, d v s den teori som säger att språket är en bild av verkligheten. Han menar istället att språket är konstitutivt, språket skapar den verklighet vi talar om. Det sätt på vilket vi talar om olika företeelser formar också vår förståelse av dem. Med flera exempel visar Säljö på hur möjligheter öppnas och stängs för människor genom det sätt på vilket vi betecknar dem. Språket blir, med denna syn, inte enbart ett medel för kommunikation mellan människor utan också ett kraftfullt politiskt verktyg. Rätten att benämna blir ett maktredskap både gentemot den enskilda människan (visat bland annat genom hur de båda lägren för och emot abort i USA benämner sig) och mellan länder (som i exemplet med hur man såg på den egna historien i Estland under Sovjettiden). Vi kan inte kommunicera om politik och ekonomi genom att visa upp dem och peka på dem eftersom de inte är fysiska föremål utan diskursiva, språkliga, företeelser.

Anders Burmans artikel behandlar Aristoteles syn på uppfostran så som den kommer till uttryck i *Politiken*. Burman skriver: ”För Aristoteles själv är statskonsten, uppfostran och konsten delar av samma helhet, vilket också kommer till synes i hans ideal om den fria mannens uppfostran”. Denna grundidé att överskrida olika sfärer i samhället påminner om Dewey och hans intresse för demokrati, utbildning och estetik. Aristoteles såg konstens förmåga att påverka människornas inre. Hos honom finner man också idéer som nära anknyter till *liberal education*, ett ideal där bildningens egenvärde snarare än nyttan står i fokus. Aristoteles är en ”måttfullhetens filosof” som mycket väl kan bidra till dagens pedagogiska diskussion, vilket Burman visar.

Grundskolan är nu, sedan ganska lång tid, decentraliserad. Mot den bakgrunden skriver Kjell Granström och Rolf Lander om skolans styrningskultur i ”Samverkan och planering”. Författarna pekar på att ett utvecklat samarbete inom en skola är en förutsättning för att samhällsupdraget ska kunna uppfyllas. ”Gemensamma strävanden måste utgå från en gemensam förståelse” och för att nå denna förståelse måste kollegorna tillsammans reflektera över verksamheten. Liksom det finns vissa indikatorer på människors hälsa (blodtryck, motionsvanor etc) så kan man ställa upp indikatorer på en skolas tillstånd. Liknelsen kan dock inte sträckas för långt eftersom indikatorerna på en skolas tillstånd bör ses som mer tillfälliga fästpunkter för att finna vad som kan eller bör förändras. De indikatorer som Granström och Lander valt ut handlar om lärares samverkan och planering. Kritisk samverkan är deras beteckning för ett sammanhang där kollegor kan diskutera sitt arbete på ett sätt som ger ömsesidigt utbyte. Autonom samverkan handlar mer om att ge och få kommentarer utan den nära interaktion som kännetecknar kritisk sam-

verkan. När det gäller planeringskulturen har tre delområden studerats: arbetsplaner, åtgärdsprogram och elevmedverkan. Dessa indikatorer kan tjäna som underlag för en diskussion kring en skolas "hälsotillstånd" och det är rimligt att tro att de har betydelse även för personalens trivsel – två faktorer som tillsammans har betydelse för hur skolan utför sitt uppdrag.

Ove Karlsson anknuter också till skolans decentralisering när han skriver om "Praktikbaserad utvärdering i förskola och fritidshem". Han pekar på två former av utvärdering – målstyrd och praktikbaserad – och för en kritisk diskussion kring hur de kan tas i bruk. Den målstyrda utvärderingen görs vanligen genom standardiserade kontrollinstrument avsedda att mäta och jämföra olika verksamheter. Den praktikbaserade utvärderingen är personalgruppens arbete med den egna verksamheten. Förskola och fritidshem styrs både av nationella och lokala mål, vilket också kommer till uttryck i dessa båda utvärderingsformer. Det vanliga är att se dessa två utvärderingsformer som komplementära metoder i ett konsensusperspektiv. Karlsson menar också att de båda formerna fyller sin funktion men han varnar för konsensusperspektivet och påpekar att man måste se det maktförhållande som råder mellan dessa båda utvärderingstyper. Vilken bild av verksamheten blir det som syns: den generella eller den lokala? Den generella bilden har sitt berättigande, men den kan oftast inte tjäna som hjälp för den enskilda pedagogen som vill utveckla sitt arbete. När man på den lokala nivån har tillfälle till egen reflektion, dialog och forskning kring den egna verksamheten blir utvärderingen också en reflekterande lärprocess som kan leda till en förändrad praktik. Val av utvärderingsmetod är inte bara ett metodval utan också en värdefråga där de generella och de lokala målen ställs mot varandra.

Tva recensioner avslutar numret. Christer Håkanson recenserar Richard Sennetts *När karaktären krackelerar. Personliga konsekvenser av att arbeta i den nya kapitalismen*. Viktiga frågor som väcks är hur man ska kunna utveckla en sammanhängande livssyn i ett fragmentariskt samhälle och hur demokratin ska kunna leva vidare i ett samhälle där konfliktfrihet snarare än djupa diskussioner kring människors olika synsätt dominerar. Boken behandlar inte direkt skola och utbildning utan det handlar om samhället, men innehållet väcker frågor med bäring på utbildning eftersom skolan är en del av det samhälle som beskrivs.

Making Spaces: Citizenship and Difference in Schools av Tuula Gordon, Jane Holland & Elina Lahelma recenserar av Johan Liljestrand. Boken behandlar relationen mellan medborgarskap, identitet och utbildning, eller mer specifikt, hur identiteter skapas i skolan. Den starka kopplingen mellan politik och utbildning är en tyngdpunkt i Liljestrands läsning av boken. Författarna kommer från England och Finland och det är också erfarenheter från dessa båda länder som speglas.

Avslutningsvis vill jag nämna något om den konferens som tidskriften, tillsammans med *Olof Palmes internationella centrum* och *Pedagogiska institutionen*, *Örebro universitet* anordnar i december. Hösten 1996 hölls Rikskonferensen i Pedagogik *Utbildning som offentligt samtal* vid dåvarande högskolan i Örebro. Höstens konferens har temat: *Högre utbildning, demokrati och medborgarskap*. Konferensen presenteras närmare i en annons på nästa uppslag.

Konferensen hänger nära samman med *Utbildning & Demokrati*, nr 1, 2000 – ett temanummer om högre utbildning och demokrati, där också Martha Nussbaums författarskap presenteras. Anna Lyngfelts artikel kan ses som en uppföljning av det numret och en framåtblick mot den kommande konferensen genom att den behandlar den högre utbildningen. Ytterligare en sådan koppling bidrar Anders Burman med genom sin Aristotelesläsning – även Nussbaum har Aristoteles som viktig referens i sitt författarskap. Roger Säljö artikel är ursprungligen hans bidrag vid den tidigare konferensen, som nu i bearbetat skick får tjäna som brygga mellan de båda konferenserna – Säljö medverkar, tillsammans med författarna från tidskriftens förra nummer i höstens konferens.

Det är redaktionens förhoppning att vi får möta många av våra läsare vid konferensen i december och att diskussionen om utbildning och demokrati kan fortsätta både i tidskriften och i de sammanhang där ni som är våra läsare befinner er. Välkomna till konferensen!

Eva Hagström

